

Αρχειο Γεώργιου Πονηρίδη

Εισαγωγή

Το 1939, ένα χρόνο μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα,¹ ο Γεώργιος Πονηρίδης δημοσίευσε ένα φλογερό άρθρο στο Περιοδικό *Νέα Εστία* για το μέλλον της Ελληνικής μουσικής με τίτλο «Η Ελληνική πολυφωνική μουσική».²

Εκφράζει την άποψή του για την κακή χρήση της πολυφωνίας αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι «...είναι καιρός να εξοστρακισθώ από το ναό κάθε κακότεχνη τετραφωνία....» καθώς και ότι «η μονόφωνη Βυζαντινή τέχνη...δεν επαρκεί πια στη σημερινή μουσική μας αντίληψη για την άνθηση, την πλέρια άνθηση μιας νέας περιόδου ελληνικής μουσικής...» Και καταλήγει: «Η Ελλάς μας είναι αιωνία χάρις στο αθάνατο Ελληνικό πνεύμα που το χαρακτηρίζει προπαντός αυτή η μόνη αληθινή ανωτερότης, να συλλαμβάνη τα εκάστοτε παρουσιαζόμενα πνευματικά ρεύματα, να τα αναδημιουργή και να τα πλάθη προς όφελος αυτής της αιωνίας και απαρámιλλης ανωτερότητός του».³ Διαφαίνεται στα αποσπάσματα του άρθρου ο ενθουσιασμός του νέου συνθέτη που γεμάτος ιδέες και όρεξη επιστρέφει στην πατρίδα του, πρόθυμος να μοιρασθεί τις εμπειρίες του και το ταλέντο του με το Ελληνικό κοινό. Διαφαίνεται ακόμη το ενδιαφέρον του και η ευαισθησία του για τη Βυζαντινή μουσική, όπως και για την μουσική τέχνη όπως την διδάχθηκε στην Ευρώπη τις δεκαετίες του 1910, 1920 και 1930. Είναι χαρακτηριστικές οι απόψεις του αυτές και η προτροπή του προς τη νεοελληνική δημιουργία να ακολουθήσει τα ευρωπαϊκά πρότυπα και να μεγαλοουργήσει, όπως άλλωστε κάνει και σε άλλους τομείς.

Ο Γεώργιος Πονηρίδης (1892 – 1982) είναι μια διακριτική φιγούρα στο χώρο της λόγιας Ελληνικής μουσικής, γνωστός από τα συμφωνικά του έργα, όπως και τα τραγούδια και τα έργα για πιάνο, που είδαν εκτελέσεις κυρίως τις δεκαετίες του 1930, 1940 και 1950 αλλά και σποραδικά αργότερα. Αγάπησε και επηρεάστηκε από τη βυζαντινή μουσική από τα παιδικά του χρόνια και βρήκε σε αυτή μια πηγή έμπνευσης. Όπως υπαινίσσεται και στο απόσπασμα του άρθρου του βασίστηκε στη παράδοση, την οποία προσάρμοσε σε νέα συνθετικά ρεύματα και τεχνικές.

Σχετικό Ιστορικό και περιεχόμενα του αρχείου

Το αρχείο, το οποίο περιήλθε στη Βιβλιοθήκη μας τον Μάρτιο του 2001 κατόπιν αγοράς, προέρχεται από την κατοικία του συνθέτη και απαρτίζεται από χειρόγραφα, παρτιτούρες και κείμενα, βιβλία, δίσκους, προγράμματα και αποκόμματα τύπου. Περιλαμβάνει υλικό 55 έργων, το οποίο για τα 45 από αυτά είναι πλήρες και ελλιπές για τα υπόλοιπα 10. Πιθανότατα ανέγγιχτα μετά το θάνατο του συνθέτη, τα χειρόγραφα, ειδικά αυτά των ορχηστρικών έργων, ήταν συγκεντρωμένα και τοποθετημένα σε ξεχωριστό ερμάρι, τυλιγμένα σε εφημερίδες, για προστασία, προφανώς, από τη σκόνη. Στο ίδιο ερμάρι, το οποίο περιείχε αποκλειστικά υλικό του συνθέτη, βρίσκονταν επίσης έντυπα βιβλία και παρτιτούρες, σε μερικές περιπτώσεις πολλαπλά αντίγραφα των έργων του. Εκτίμησή μας είναι ότι ο ίδιος ο Πονηρίδης τα είχε τακτοποιήσει έτσι, αφού όπως μας αναφέρθηκε από τους προκατόχους, κανείς δεν είχε ασχοληθεί με το υλικό αυτό από το 1982 που πέθανε ο συνθέτης.

Μουσικά χειρόγραφα

Η **εργογραφία** του Πονηρίδη που από καιρό είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα της Βιβλιοθήκης αριθμεί 88 έργα. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται 10 ορχηστρικά, 4 κοντσέρτα, 2 χορωδιακά, 30 για σύνολα μουσικής δωματίου, 13 για σόλο πιάνο, 6 για το θέατρο, 1 για μπαλέτο, 18 φωνητικά, 1 καντάτα και 1 όπερα.

Όπως ήδη αναφέραμε, το αρχείο περιέχει πλήρες υλικό για 45 έργα, ενώ για 10 μόνο έργα το υλικό

είναι ελλιπές. Τα περισσότερα μάλιστα από τα ορχηστρικά και χορωδιακά έργα διαθέτουν πλήρεις παρτιτούρες και πάρτες για όλα τα όργανα της ορχήστρας. Ο [σχολιασμένος κατάλογος](#) των περιεχομένων μουσικών έργων και άλλου πρωτότυπου υλικού, αναφέρει αριθμό φακέλου κατάταξης, τίτλο, είδος, συνολικό αριθμό φύλλων χειρογράφων ανά έργο, ημερομηνία σύνθεσης και ποιητή ή συγγραφέα, καθώς δεν κρίνεται σκόπιμο να επιβαρυνθεί το κοινό με ειδικές λεπτομέρειες στη σύντομη αυτή παρουσίαση. Ερευνητές οι οποίοι ενδιαφέρονται για περισσότερες πληροφορίες για συγκεκριμένα έργα μπορούν να απευθύνονται άμεσα στη Βιβλιοθήκη. Στον κατάλογο αυτό διακρίνονται εύκολα τα 10 ατελή έργα καθώς και τα 8 αθησαύριστα τα οποία και παραθέτουμε. Χωρίζοντάς τα σε κατηγορίες αναφέρουμε:

▣ **Ορχηστρικά έργα**

α) *Το καράβι*. Μόνο πέντε φύλλα παρτών διασώζονται από αυτό το ατελές έργο, χωρίς καμμία ένδειξη ως προς την ημερομηνία σύνθεσης. Το γεγονός ότι βρίσκουμε πάρτες μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται περί ορχηστρικού έργου. Είναι πιθανόν να αποτελεί μέρος σκηνικού έργου.

β) *Μοιρολόγι*. Παρόμοια περίπτωση με *Το καράβι* με τη διαφορά ότι το *Μοιρολόγι* είναι ολοκληρωμένο, αν και όχι καθαρογραμμένο. Και αυτό πιθανόν να αποτελεί μέρος σκηνικού έργου.

▣ **Μουσική δωματίου**

α) *Κουιντέτο για φλάουτο, όμποε, κλαρινέτο, κόρνο και φαγκότο*. Παρ' όλο που οι σημειώσεις του συνθέτη στην παρτιτούρα αναφέρουν την πρώτη εκτέλεση στις 27/7/67 στα πλαίσια του Φεστιβάλ Αθηνών στη στοά Αττάλου από το Κουιντέτο Πνευστών Αθηνών το έργο παρέμεινε αθησαύριστο σε καταλόγους έργων.

β) *Σονάτα Αρ. 3*, για πιάνο. Με ημερομηνία σύνθεσης 1968, το έργο είναι πλήρες. Φέρει τον αριθμό 3, παρ' όλο που δεν υπάρχει, σύμφωνα με τους δημοσιευμένους καταλόγους Σονάτα Αρ. 2 για πιάνο, παρά μόνο για βιολί και πιάνο.

▣ **Έργα για φωνή και πιάνο**

Τα παρακάτω τραγούδια περιέχονταν σε συλλογικό τόμο με τραγούδια και είναι πλήρη.

α) *Δύο τραγούδια: Εσπερινός, Ο γλάρος*. Σε στίχους Λάμπρου Πορφύρα χωρίς ημερομηνία ή άλλη ένδειξη

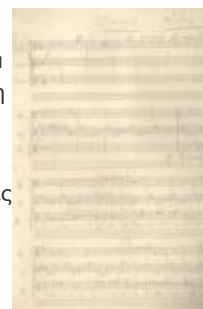
β) *Δύο Λυρικά του Σικελιανού : 'Ανοιξη, Με ξύπνησε στις αμμουδιές*. Σε στίχους 'Αγγελου Σικελιανού χωρίς ημερομηνία ή άλλη ένδειξη και

γ) *Deux melodies Armeniennes: 1. Je voudrais etre une petite hirondelle, 2. Mon coeur est un enfant capricieux*. Σε στίχους Koutchak χωρίς ημερομηνία ή άλλη ένδειξη. Τα παραπάνω τραγούδια έχουν αντιγραφεί την ίδια εποχή σε μια προφανή απόπειρα του συνθέτη να τα συγκεντρώσει σε ένα τόμο.

▣ **Έργα για φωνή και ενόργανο σύνολο**

α) *Θούριο*. Με τη σπάνια ενορχήστρωση, φωνή, σάλπιγγα και τύμπανο σε στίχους άγνωστου ποιητή το έργο αυτό γράφτηκε στις 28 Μαρτίου 1943. Μοιάζει να κρύβει το πατριωτικό συναίσθημα λίγες μέρες μετά την Εθνική επέτειο μέσα στην δύσκολη περίοδο της Κατοχής.

Η πλειοψηφία των χειρογράφων είναι γραμμένα με μολύβι χωρίς να φέρουν πολλές αλλαγές και διορθώσεις. Δεν έχουν διασωθεί πολλά σχέδια. Για τα μεγάλα ορχηστρικά έργα μάλιστα δεν υπάρχουν καθόλου σχέδια.

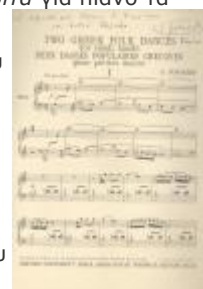
Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε ότι στα χειρόγραφα του Πονηρίδη υπάρχουν καταγραφές και μελέτη για τα δημοτικά τραγούδια και το Βυζαντινό μέλος το οποίο τον είχε βαθιά επηρεάσει.

📖 Έντυπα Βιβλία – Παρτιτούρες – Προγράμματα

Παρτιτούρες, βιβλία, κατάλογοι εκθέσεων και εκδοτικών οίκων και προγράμματα από την Ελλάδα και την Ευρώπη συνιστούν το δεύτερο μέρος του αρχείου. Ο κατάλογος των βιβλίων περιγράφει μια μικρή αλλά βασική συλλογή μουσικού με χαρακτηριστικές έγκυρες μουσικόλογικές εκδόσεις. Δεν διαθέτει παρτιτούρες άλλων συνθετών εκτός από τις δικές του και ελάχιστες άλλες τις οποίες συγκεκριμένοι συνθέτες του έχουν αφιερώσει (Γ. Α. Παπαϊωάννου, Αι. Σπήλιος, Σπ. Περιστέρης). Όσο για τη συλλογή βιβλίων, περιλαμβάνει βασικά βιβλία για μουσική ανάλυση, μορφολογία και ιστορία, Ιστορία Ελληνικής μουσικής, το δημοτικό τραγούδι και τη βυζαντινή μουσική.

Αν και κανείς θα περίμενε να είναι πληρέστερη η σειρά προγραμμάτων των συναυλιών με έργα του, βρίσκουμε εδώ μόνο οκτώ από το χρονικό διάστημα 1937 έως 1952.

Αξίζει να αναφέρουμε εδώ ότι στα αρχεία Αλεξάνδρας Τριάντη και Λίλας Λαλαούνη βρίσκονταν τα χειρόγραφα έργα του *Αναδυομένη*, *Δειλινό*, *Νυχτωδία*, *Η Παναγία της Σπάρτης*, *Αττική*, *Τρεις μελωδίες Μαλακάση* και *Τρεις μελωδίες Καβάφη* για φωνή και πιάνο και *Αττική σουίτα* για πιάνο τα οποία ο συνθέτης είχε προσφέρει και αφιερώσει στις αναφερθείσες καλλιτέχνιδες. Τέλος εκτός των περιγραφόμενων στη ανάλογη λίστα εκδόσεων του Πονηρίδη η Βιβλιοθήκη διαθέτει ακόμη την σπάνια έκδοση *Trois melodies Grecques* (Paris: Senart, 1924), σε ποίηση Μαλακάση για φωνή και πιάνο, η οποία δεν αναφέρεται σε άλλους καταλόγους έργων του συνθέτη, όπως και την σπανιότατη έκδοση *Folk dances of the world, Two Greek folk dances (for small hands)* (London: Oxford University Press, 1926) σε δύο τεύχη. Οι μόνες εκδόσεις τις οποίες η Βιβλιοθήκη δεν διαθέτει είναι το *Prelude* – από το *Prelude et fugue* του 1920 - (Paris: Hérelle), τα *Δύο πρελούδια* (Paris: Senart 1924) και τα *Δύο σεπτέτα* (Paris: Senart, 1927).

Ο αριθμός προγραμμάτων συναυλιών ή παραστάσεων με έργα Πονηρίδη είναι περιορισμένος. Στη γενική συλλογή της Βιβλιοθήκης, ανεξάρτητα από το υλικό που παρελήφθη από την οικογένεια Πονηρίδη, υπάρχουν και άλλα προγράμματα συναυλιών με έργα Πονηρίδη από το 1926 έως το 1983 καθώς και άρθρα – κριτικές συναυλιών στα περιοδικά *Μουσική Ζωή* και *Νέα Εστία*.

Οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες του Γ. Πονηρίδη όμως δεν σταματούν στη μουσική σύνθεση. Πολλαπλά αντίγραφα της ποιητικής του συλλογής *Soliloques Pathétiques d'un Pèlerin-Passionné* αναδεικνύουν την ποιητική πλευρά του Πονηρίδη. Τα ερωτικά και ρομαντικά αυτά ποιήματα γράφτηκαν στα γαλλικά την δεκαετία του 1930 αλλά δημοσιεύθηκαν το 1951 στις Βρυξέλλες από τον εκδοτικό οίκο «Lettres et Sciences». Ως όνομα του συγγραφέα αναφέρεται G. J. P., δεν χωρεί όμως καμμία αμφιβολία ότι πρόκειται για τον Γεώργιο Πονηρίδη.

Μια μικρή συλλογή δίσκων 78 στροφών περιέχει ελληνικά τραγούδια από οπερέτες κυρίως των Σακελλαρίδη και Χατζηαποστόλου με ερμηνευτή τον τενόρο Γ. Βιτάλη (1892 ή 1895 – 1959) και άλλες δημοφιλείς επιτυχίες της εποχής.

Στην συλλογή της Βιβλιοθήκης βρίσκονται (δεν ανήκαν στο αρχείο Γ. Πονηρίδη) δύο δίσκοι 33 στροφών με πιανιστικά έργα του Γ. Πονηρίδη. 1. *George Poniridy. Works for piano*, πιάνο Μαρία Φραντζέσκου (Philips 6331022), ο οποίος περιέχει τα έργα *Variations*, *Quatre Preludes* και *Sonate No 2*, και 2. *Twentieth-Century Greek Piano Music, Manos Hadjidakis "For a little white seashell", Nikos Skalkottas "Suite for piano, No. 3", George Poniridy "Rythmes Grecs", Nicolas Constantinidis, piano* (The Musical Heritage Society, 3055). Αξίζει να αναφέρουμε ότι στη συλλογή

της Βιβλιοθήκης

συμπεριλαμβάνεται και ο δίσκος 45 στροφών με την *Σονάτα για βιολί και πιάνο (1940)* με τον Βύρωνα Κολάση στο βιολί και τον Γιάννη Παπαδόπουλο στο πιάνο. Ο δίσκος αυτός ανήκει στην σειρά 8 δίσκων 45 στροφών τους οποίους εξέδωσε το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας με την εταιρία Fidelity το 1961.

Σύμφωνα με την *Δισκογραφία ελληνικής κλασικής μουσικής* του Αλέξη Ζακυθηνού⁴ έχουν κυκλοφορήσει 7 δίσκοι που περιέχουν και έργα Πονηρίδη, κυρίως πιανιστικά και τραγούδια, ένας στην Αγγλία το 1954 με ερμηνεύτρια την Ίρμα Κολάση, δύο στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1961 και το 1974 με ερμηνευτές την Πωλίνα Σαβρίδη και τον [Νικόλα Κωνσταντινίδη](#) και τέσσερις στην Ελλάδα το 1961, 1971, 1974 και 1988 με ερμηνευτές τους Βύρωνα Κολάση και Γιάννη Παπαδόπουλο, τη [Μαρία Φραντζέσκου](#) και τον Γιώργο Χατζηνίκο αντίστοιχα.

Μόνον από αυτές τις λιγοστές ηχογραφήσεις μπορεί το ευρύ κοινό να γνωρίσει το έργο του Πονηρίδη, εφ' όσον τα έργα του δεν εκτελούνται πια.

Η γαλλική του παιδεία διαφαίνεται στο έργο του μέσω της διακριτικής χρήσης της ορχήστρας και των ηχοχρωμάτων. Επηρεασμένοι από τον Erik Satie φαίνεται να είναι οι τίτλοι που έδωσε σε δύο σειρές έργων του για πιάνο, *Ευρυθμίες* και *Ευμολπίες*.⁵

Οι διάφανες ενορχηστρώσεις του δείχνουν ότι είναι γνώστης της τέχνης του, ενώ είναι εμφανής και η επίδραση της βυζαντινής και της δημοτικής μουσικής τόσο στα τονικά όσο και στα ρυθμικά στοιχεία των έργων του. Παράλληλα δεν τον άφησε αδιάφορο ο δωδεκαφθογγισμός, όπως φαίνεται στο κουαρτέτο εγχόρδων «Των Χριστουγέννων». Παρά τις καλές κριτικές που είχαν τα έργα του δυστυχώς ούτε την εποχή του αλλά ούτε αργότερα γνώρισαν πολλές εκτελέσεις. Ας μη ξεχνάμε ότι τα έργα του παίχθηκαν, μεταξύ άλλων, και από τους πλέον κορυφαίους μουσικούς της εποχής του, τον Δημήτρη Μητρόπουλο, τον Γεώργιο Λυκούδη, τον Φιλοκλήτη Οικονομίδα, την Λίλα Λαλαούνη και την Λούλα Μαύτα. Το 1938, τη χρονιά που ο συνθέτης επέστρεψε στην Ελλάδα, ο Δημήτριος Χαμουδόπουλος έγραφε στη *Νέα Εστία* για το *Συμφωνικό Τρίπτυχο*: "...πρόκειται για έργο με πραγματικές αξιώσεις που μπορεί να συγκταλεχθή μεταξύ των χαρακτηριστικωτέρων και αντιπροσωπευτικωτέρων της συγχρόνου ελληνικής μουσικής δημιουργίας..."⁶

Βιβλιογραφία

- ▣ **Τάκης Καλογερόπουλος, «Πονηρίδης Γεώργιος», *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής* (Γιαλλέλης, 1998), τ. 5: 146-148**
- ▣ **Γιώργος Λεωτσάκος, «Πονηρίδης Γεώργιος», *Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοαίδεια, Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, επιμ. Γ. Χριστόπουλος και Ι. Μπαστιάς (Εκδοτική Αθηνών, 1991), τ. 8: 336-337**
- ▣ **Γεώργιος Πονηρίδης, «Η Ελληνική πολυφωνική μουσική», *Νέα Εστία* 26 (1939): 925-927**
- ▣ **Σοφία Σπανούδη, «Η εξέλιξις της Ελληνικής μουσικής από του 1821 μέχρι των ημερών μας», *Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλίου»* (Αθήνα 1948-1955), τ. 7: 1028-1037**
- ▣ **Αλέκα Συμεωνίδου, «Πονηρίδης Γεώργιος», *Λεξικό Ελλήνων Συνθετών* (Νάκας, 1995)**
- ▣ **Octave Merlier, "George Poniridy" στο *Γεώργιος Πονηρίδης Τρία Συμφωνικά Πρελούδια* (Institute Francais d' Athènes, 1949)**

Στεφάνια Μεράκου

1 Ο Πονηρίδης άρχισε τις σπουδές του στις Βρυξέλλες του 1910, συνέχισε στο Παρίσι σπουδές αντίστιξης και σύνθεσης, και εργάσθηκε σαν μουσικός, βιολιστής και διευθυντής χορωδίας, σε ορχήστρες του Βελγίου και της Γαλλίας μέχρι το 1938.

2 Πονηρίδης, Γεώργιος: « Η Ελληνική πολυφωνική μουσική», *Νέα Εστία* 26 (1939), 925-

927.

3 όπ.αν.

4 Ζακυθινός, Αλέξης, *Δισκογραφία Ελληνικής κλασικής μουσικής* (Αθήνα: Δωδώνη, 1993)

5 Μολπή σημαίνει ωδή, άσμα με ευχάριστη μελωδία.

6 Δημήτριος Χαμουδόπουλος, «Η μουσική», *Νέα Εστία* 23 (1938), 130-133.